

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра міжнародних економічних відносин

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини
за освітньою програмою
«Міжнародні економічні відносини»

На тему **«ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ УКРАЇНИ ХАРЧОВОЮ ПРОДУКЦІЄЮ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ»**

Виконавець:

студентка ЦЗВФН, 4 курс група 13,
Буянова Валерія Олександрівна _____

/ підпис /

Науковий керівник:

к.е.н., доцент
Міндова Олена Ігорівна _____

/ підпис /

ОДЕСА – 2024

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Ефективність участі національних економік у міжнародній торгівлі доводиться в теоріях та на практиці. Напрями міжнародних товарних потоків, як відомо, визначаються насамперед рівнем цін, оскільки покупці зацікавлені в отриманні необхідних товарів із найменшими витратами. Виробники, орієнтовані на отримання максимуму прибутку змушені знижувати витрати, раціонально використовуючи ресурси. Загострення конкуренції сприяє ефективному розподілу ресурсів шляхом перерозподілу факторів виробництва між неефективними та ефективними виробниками. Беручи участь у міжнародній торгівлі, країна збільшує свої виробничі можливості, найбільш повно використовує наявні економічні переваги в певних галузях економіки.

Україна поступово посилює своє становище на світовому ринку продовольства, нарощуючи вартісні та кількісні обсяги експорту сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки. Вивчення проблем розвитку зовнішньої торгівлі продовольством та окремими його групами пов'язано з необхідністю вирішення у найближчій перспективі пріоритетних завдань України як учасниці міжнародних економічних відносин. Серед них: забезпечення продовольчої безпеки країни на основі більш ефективної участі у міжнародній торгівлі продовольством та сільськогосподарською сировиною, формування експортного потенціалу, просування вітчизняної продукції аграрного сектора економіки на світові ринки, збільшення частки ринку у цьому сегменті. Таким чином, тема дослідження є актуальною.

Світовий ринок продовольчих товарів представлено продукцією землеробства, тваринництва, лісового господарства, рибальства та морського промислу, а також напівфабрикатами та готовими товарами, виробленими на їх основі. Нами буде досліджена зовнішня торгівля України товарами харчової промисловості.

Серед дослідників питань та проблем зовнішньої торгівлі в Україні взагалі і агропродукцією зокрема слід відзначити таких як Бабірад-Лазунін В.О., Батракова Т.І., Білоусов Є. М., Боднарчук О. І., Власюк Т. О., Задоя А.О., Зайцев В.Є., Кабаці Б. І., Кобко Р., Ковтун Н.В., Коляда О.В., Ксендзук В. В., Кузнєцова К.О., Кущенко О.І., Мазурик М.М., Малюта І.А., Мамонтова О.Г., Міщенко Н. Г., Міщенко Д. А., Миронова М. І., Нечипорук А., Ноджак Л. С., Остапенко В. М., Омельченко М.М., Панасюк О., Петришин Н. Я., Подра О. П., Полякова Ю. В, П'янкova О.В., Рахман М.С., Ралко О.С., Руда М.В., Сергієнко І. Г., Сиротко М.В., Тищенко В. Ф., Топольницька Т. Б., Трунова А.Д., Федоренко А. О., Фоменко С.С., Хрупович С.Є., Ченуша О.С., Чорній В.В., Шайда О. Є., Штих Є.А., Юр'єва П.Б. Автори розглядають багато аспектів експорту та імпорту товарів в Україні, але досліджень саме зовнішньої торгівлі товарами харчової промисловості достатньої уваги не приділялось. Вищевикладене обумовило вибір теми кваліфікаційної роботи, її мету та завдання.

Метою роботи є дослідження зовнішньої торгівлі України харчовою продукцією та визначення напрямів її удосконалення.

Поставлена мета обумовила формулювання **завдань кваліфікаційної роботи:**

- розглянути сутність та зміст зовнішньої торгівлі як форми здійснення зовнішньоекономічної діяльності;
- надати характеристику структури зовнішньої торгівлі;
- визначити методи регулювання зовнішньої торгівлі;
- охарактеризувати стан зовнішньої торгівлі України в сучасних умовах;
- оцінити стан світового ринку торгівлі продовольчими товарами та місце України на ньому;
- дослідити тенденції в зовнішній торгівлі харчовою продукцією України в умовах воєнного стану;
- виявити проблеми України в зовнішній торгівлі харчовою продукцією в умовах воєнного стану;
- з’ясувати основні перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України харчовою продукцією.

Об’єктом дослідження виступає зовнішня торгівля України харчовою продукцією.

Предмет дослідження – науково-теоретичні положення та практичні рішення удосконалення зовнішньої торгівлі України харчовою продукцією.

У роботі знайшли застосування такі **методи дослідження** як аналіз, синтез та порівняння – для дослідження теоретичних засад зовнішньої торгівлі; логічне узагальнення та наукова абстракція - при уточненні категорійно-понятійного апарату дослідження, графічний метод, методи статистики для дослідження стану зовнішньої торгівлі України, системний підхід при визначенні шляхів вдосконалення зовнішньої торгівлі харчовою продукцією.

Інформаційна база кваліфікаційної роботи складається з нормативних документів щодо зовнішньої торгівлі України, праць українських і зарубіжних авторів з питань експорту-імпорту товарів, офіційних статистичних даних світових торгових організацій та Державної служби статистики України.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (60 найменування). Загальний обсяг роботи становить 97 сторінки. Основний зміст викладено на 89 сторінках. Робота містить 9 таблиць, 30 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі **«ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ»** розглядаються сутність зовнішньої торгівлі, її структура, регулювання, особливості зовнішньої торгівлі України.

У другому розділі **«АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ХАРЧОВОЮ ПРОДУКЦІЄЮ»** охарактеризовано стан зовнішньої торгівлі України за 2013 – 2023 роки, оцінено світовий ринок торгівлі харчовою продукцією, проаналізовано експорт-імпорт харчової продукції в Україні.

У третьому розділі **«ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ХАРЧОВОЮ ПРОДУКЦІЄЮ»** визначено проблеми України в зовнішній торгівлі харчовою продукцією в умовах воєнного часу, обґрунтовано

шляхи удосконалення експорту-імпорту харчової продукції в Україні на перспективу.

ВИСНОВКИ

Як підсумок можна зробити наступні висновки з дослідження.

1. З дослідження теоретичних засад організації зовнішньої торгівлі, нами визначено:

1) Зовнішньоекономічна діяльність включає в себе взаємодію економічних суб'єктів різних країн. Вона будується на основі переміщення товарів, послуг, капіталу, знань та технологій між економіками. Зовнішньоекономічна діяльність має велике значення у розвитку держав, і може сприяти як їх економічному зростанню, так і національній безпеці. Зовнішньоекономічна діяльність може мати важливе значення для розвитку національної безпеки. Вона може сприяти зміцненню економічної могутності держави, створення нових робочих місць та збільшення добробуту населення. Таким чином, визначимо зовнішньоекономічну діяльність як сукупність виробничо-господарських, організаційно-економічних та оперативно-комерційних функцій підприємств, орієнтованих на експортно-імпортні операції з урахуванням обраної зовнішньоекономічної стратегії, форм та методів роботи на ринку. На відміну від зовнішньоекономічних зв'язків зовнішньоекономічна діяльність здійснюється на рівні виробничих структур з повною самостійністю у виборі зовнішнього ринку та іноземного партнера.

2) Одним з видів зовнішньоекономічної діяльності є зовнішньоторговельна діяльність – підприємництво в галузі міжнародного обміну товарами, роботами, послугами, інформацією та результатами інтелектуальної діяльності. Зовнішня торгівля – форма зв'язку між товаровиробниками різних країн, що виникає на основі міжнародного поділу праці та виражає їх взаємну економічну залежність. Це торгівля будь-якої країни з іншими країнами, що складається з оплачуваного ввезення (імпорту) та вивезення (експорту) товарів. В умовах сучасного світового господарства зовнішня торгівля є найрозвиненішою формою зовнішньоекономічної діяльності, яка сприяє розвитку інших видів даної діяльності.

3) До переваг в участі зовнішньої торгівлі можна віднести:

– збільшення експорту спричиняє вирішення проблеми з безробіттям, тому що збільшує зайнятість населення країни;

– присутність міжнародної конкуренції призводить до потреби удосконалення обладнання; удосконалення підприємства; розвитку спеціалізації; підвищення продуктивності ресурсів; збільшення обсягу вироблених товарів та послуг; що у свою чергу призводить до підвищення рівня добробуту населення;

– виручка від зовнішньої торгівлі є джерелом накопичення капіталу, який у майбутньому може бути спрямований на промисловий розвиток.

Можливість участі у міжнародній торгівлі є одним з основних критеріїв для вступу до міжнародних організацій та економічних спілок. Участь у міжнародних організаціях також може забезпечити додаткові можливості для розвитку зовнішньоекономічної діяльності та зробити її більш передбачуваною та безпечною.

4) Складовими зовнішньої торгівлі є експорт та імпорт. Експорт товарів – вивіз із країни товарів вітчизняного виробництва та реекспорт товарів. Реекспорт товарів – вивезення товарів іноземного походження, які раніше ввезені в країну, але не зазнали переробки в цій країні. Імпорт товарів – ввезення в країну товарів для використання у середині країни, включаючи реімпортовані товари та товари, призначені для наступного реекспорту. Реімпорт товарів – ввезення товарів, раніше вивезених із країни, які не зазнали переробки за межами країни.

5) Як правило, державне регулювання зовнішньої торгівлі здійснюється за допомогою нетарифного регулювання та митного регулювання. Основним інструментом митно-тарифного регулювання зовнішньоторговельної діяльності є мито.

6) Заходи, підтримки зовнішньоторговельної діяльності що застосовуються за кордоном згідно з прийнятими іноземними державами міжнародними зобов'язаннями відповідають правилам і принципам всесвітньої організації торгівлі (СОТ). Також робота з експортного спрямування будується з дотриманням принципів сумлінної конкуренції, без ув'язки державного фінансового чи іншого сприяння на результати експорту.

7). Світова практика управління зовнішньоторговельною діяльністю показує, що:

- залучення держави до експортного маркетингу досить обмежене і належить переважно до консультивання, підтримки за допомогою торгових та дипломатичних представництв, надання сприяння та фінансової підтримки в участі та організації виставок за кордоном, бізнес зустрічей та економічних форумів;

- державна підтримка експорту, як правило, спрямована на малі та середні підприємства;

- дипломатичні представництва країни за кордоном можуть відігравати істотну роль у наданні консультиційних послуг національним експортерам;

- найбільш ефективний захід просування експорту – загальна лібералізація торгівлі, приватизація та переведення експортних ініціатив та рішень на мікро рівень;

- торгові будинки та інші об'єкти товаропровідних мереж, як правило, організовуються на території країни експортера, оскільки законодавство низки країн (наприклад, Китай) не дозволяє створення іноземних товаропровідних мереж на своїй території.

2. Аналіз зовнішньої торгівлі України харчовою продукцією показав:

1) За оцінкою сучасного стану зовнішньої торгівлі України показав можна стверджувати:

- в національній валюті за 2014 – 2023 роки візуально простежується зростання зовнішньоторговельного обороту України. При цьому за роками спостерігається коливання зниження або зростання експорту та імпорту товарів та послуг в Україні. Найбільший обсяг експорту за досліджуваний період був досягнутий в 2021 році, найбільший обсяг імпорту досягнутий в 2023 році, найменший обсяг експорту та імпорту в Україні простежується на початку дослідження – в 2014 році, останні 10 років в Україні було від'ємне сальдо

зовнішньоторговельного обороту, а це означає, що обсяг імпорту перевищував обсяг експорту.

– структура експорту за досліджуваний період складається з 80%-84% товарів та 20%-16% послуг, імпорт послуг складає біля 10%, 90% імпорту припадає на товари; в товарному експорті України за досліджуваний період найбільшу частку займали продовольчі товари та сировина для їх виробництва. Щодо імпорту товарів, то найбільша їх частка приходить на мінеральні продукти та машини і устаткування;

– в 2017 році найбільшими імпортерами з України були країни Європи (36%) та Азії (32%). 18% експорту товарів з України припадало на країни СНД, у тому числі на Росію та Білорусь. В 2023 році структура експорту товарів змінилась в бік збільшення частки поставок до Європи (65% загального обсягу) та за рахунок цього зниженням частки поставок в інші регіони;

– основними постачальниками імпортованих товарів в Україну в 2017 році були країни Європи (41% імпорту товарів), Азії (20%), та країн СНД (26%). Зміни політично-економічної ситуації в нашій країні за останні 2 роки призвели до наступних змін в географічній структурі імпорту: зросли частка імпорту з країн Європи на 10 в.п. (до 51%) та країн Азії на 13 в.п. (до 33%), значно знизилась частка імпорту товарів з країн СНД – на 20 в.п.

2) Аналіз міжнародного ринку харчової продукції свідчить, що:

– основні продовольчі товари знаходяться зараз на дуже високому рівні. Після періоду відносної стабільності в 2014-2019 рр. світові ціни на продовольство стали різко підвищуватися з 2020 р. на тлі екстремальних погодних умов та пандемії COVID-19, а у березні 2022 р., після початку агресії Росії в Україні, досягли рекордних значень;

– стан світової торгівлі основними продовольчими товарами за 2021 – 2023 роки за даними продовольчої та сільськогосподарської організації ООН – ФАО за основними продовольчими товарами в натуральному виразі показав, що в 2023 році спостерігається незначне зростання (на 2-4%) таких харчових продуктів як злаки, м'ясо та риба. Найбільше зростання реалізації спостерігається по олії та жирах, реалізація молока та молочних продуктів знизилась нижче рівня 2021 року;

– лідерами-експортерами м'яса та м'ясних продуктів є: Бразилія, США, Нідерланди, Австралія, Іспанія; риби та морепродуктів – Норвегія, Китай, Еквадор, В'єтнам, Чилі; молочної продукції – Німеччина, Нова Зеландія, Нідерланди, Франція, США; готової м'ясної та рибної продукції – Китай, Таїланд, Німеччина, В'єтнам, Польща; овочевої продукції – Китай, Мексика, Нідерланди, Іспанія, Канада;

– лідерами-імпортерами м'яса та м'ясних продуктів є: Китай, США, Японія, Південна Корея, Німеччина; риби та морепродуктів – Китай, США, Японія, Франція, Італія; молочної продукції – Німеччина, Китай, Нідерланди, Франція, США; готової м'ясної та рибної продукції – США, Японія, Велика Британія, Франція, Німеччина; овочевої продукції – США, Китай, Німеччина, Велика Британія, Франція.

3) Аналіз зовнішньої торгівлі України товарами, що відносяться до харчових продуктів свідчить:

– порівнюючи експорт та імпорт товарів в країні можемо сказати, що експорт України орієнтований більш ніж на 50% на продукцію сільського господарства та харчових продуктів, а імпорт – на мінеральну сировину та промислові товари;

– експорт товарів, в які включаються продукти харчування в Україні в минулому році складав 22,0 млрд. дол. США, або 60,8 % загального експорту; якщо порівнювати загальний обсяг по експорту по продовольчим товарам, то в порівнянні з 2018 роком зросли їх обсяги на 18%. За непродовольчими групами експорту спостерігається значне зменшення обсягу експорту в 2023 році в порівнянні з 2018 роком. Загальне зниження складає 23,6%; на продовольчі товари припадає 10% загального імпорту товарів в Україну, при цьому він зріс в порівнянні з 2018 роком на 40 % і складав 10,6 млрд. грн.;

– експорт готових харчових продуктів з України складав в 2023 році 3,2 млрд. дол. США, що на 0,2 млрд. більше, ніж в 2018 році. Імпорт зріс на 0,9 млрд. дол. США в порівнянні з 2018 роком і складав 3,2 млрд. грн. За досліджуваний період експорт в основному перевищував імпорт готових харчових продуктів в Україні;

– з досліджених підгруп, що входять в групу готових харчових продуктів, в основному експорт перевищує імпорт товарів за період з 2018 по 2023 роки, окрім готових харчових продуктів з м'яса, риби або ракоподібних, молюсків або інших водяних безхребетних, в усіх досліджених підгрупах спостерігається зростання експорту та імпорту в 2023 році проти 2018 року;

– основними країнами українського експорту готових харчових продуктів в 2023 році були Великобританія, Нідерланди, Грузія, Молдова, Саудівська Аравія, Румунія, Азербайджан, Словаччина, Литва, ОАЕ, Італія, Польща, Болгарія, Чехія, Хорватія, Угорщина, Казахстан, Іспанія, Латвія; основними країнами імпорту в Україну готових харчових продуктів в 2023 році були Китай, Польща, Чилі, Латвія, Франція, Іспанія, Таїланд, США, Литва, Ісландія, Туреччина, Німеччина, Нідерланди, Чехія, Італія, В'єтнам, Бельгія, Болгарія, Греція.

3. Було визначено вплив факторів на сьогоденний стан зовнішньої торгівлі України харчовою продукцією:

- на експортну виручку впливає ряд незалежних від виробництва факторів: світові ціни на зазначений товар, на енергоносії, інфляція долара США, стан фінансової спроможності кінцевих споживачів. Було розраховано вплив інфляції долару США на експорт готових харчових продуктів з України був з 2013 по 2023 рік. Визначено, що за останні три роки відхилення обсягу експорту харчових продуктів від номінального значення сягнуло більше ніж за 100 млн. дол. США.

- падають ціни на сільгосппродукцію у світі. Це для українських виробників не дуже добре: їм доводиться продавати свої товари дешевше. Отже, і приплив валюти від експорту в Україну менший. Також зростання імпорту на тлі скорочення експорту призводить до поглиблення негативного сальдо зовнішньої торгівлі, що своєю чергою знижує конкурентоспроможність українських виробників і тисне на валютний ринок;

- одна з серйозних перешкод експортної діяльності в Україні – поламана логістика;

- військові дії на території України дали змогу спростити їй зовнішню торгівлю з Європейським Союзом шляхом впровадження автономних торговельних

заходів (АТЗ). Як результат вільної торгівлі з Євросоюзом, позиція ЄС як торговельного партнера України в експорті продовольчих товарів значно зросла, частка експорту в країни ЄС по зазначеній групі товарів перевищила за останні два роки 30%. Подібні тенденції спостерігалися і в структурі імпорту в Україну.

- інтеграція з Євросоюзом змінила і географічну структуру зовнішньої торгівлі України. В 2023 році в ТОП-10 найбільших країн експорту українських товарів входили 8 країн Євросоюзу та Китай з Туреччиною, а країн імпортерів з ЄС налічувалось 6. Тоді коли в 2015 році у ТОП-10 партнерів з експорту ввійшли 5 країн ЄС, 5 країн - імпортерів.

- окрім війни, серед проблем, що стримують розвиток експорту харчової продукції, виокремлюються: висока конкуренція на зовнішніх ринках з боку світових виробників, недостатня розвиненість вітчизняної торговельної інфраструктури та логістики (недостатня кількість холодильників-складів для зберігання, спеціального транспорту тощо), відсутність повномасштабного контролю за безпекою виробництва тощо.

4. Представлено декілька варіантів перспектив розвитку зовнішньої торгівлі України у найближчому майбутньому:

- використання експортерами альтернативних варіантів вивезення товарів. Альтернативними варіантами вивезення українського продовольства можуть стати нові логістичні маршрути з використанням пропускних потужностей усіх можливих видів транспорту – об'єднання залізничного, автомобільного, паромного та морського видів транспорту дозволить вийти на необхідні об'єми експорту товарів агропромислового комплексу та зменшити ризики, що сформувалися в умовах нестабільності;

- зважаючи на серйозність ситуації, Україні важливо взяти на озброєння певні стратегії, які вже успішно використовуються країнами Європейського Союзу та Сполученими Штатами для покращення експорту та збільшення конкурентоспроможності своїх товарів на світовому ринку: фінансова підтримка та кредитування експортерів, Уряд повинен активно залучати іноземних інвесторів, пропонуючи їм вигідні умови для інвестування в українську економіку, партнерство зі стартапами та інноваційними компаніями;

- впровадження зовнішньоторговельної політики України з застосуванням відповідних інструментів, які в умовах воєнного стану зможуть стимулювати експортні операції та оптимізувати імпортні.

АНОТАЦІЯ

Буянова В.О., «Зовнішня торгівля України харчовою продукцією та перспективи її розвитку»

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» за освітньою програмою «Міжнародні економічні відносини». – Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2024 р.

Кваліфікаційна робота бакалавра складається з трьох розділів. Об'єктом дослідження є зовнішня торгівля України харчовою продукцією.

У роботі розглядаються сутність і особливості зовнішньої торгівлі, її структура, методи регулювання.

Охарактеризовано стан зовнішньої торгівлі України на сучасному етапі, оцінено міжнародний ринок торгівлі продовольчими товарами, проаналізовано експорт та імпорт Україні готових харчових товарів за з 2014 по 2023 роки.

Обґрунтовано шляхи удосконалення зовнішньої торгівлі України харчовою продукцією.

Ключові слова: зовнішня торгівля, експорт, імпорт, світовий ринок продовольчої продукції, готові харчові продукти, зона вільної торгівлі.

ANNOTATION

Buyanova V.O., “ Ukraine's foreign trade in food products and prospects for its development”

Qualification work for obtaining a bachelor's degree in specialty 292 "International Economic Relations" under the educational program "International Economic Relations". – Odesa National University of Economics. – Odesa, 2024

The bachelor's qualification work consists of three sections. The object of the study is Ukraine's foreign trade in food products.

The work examines the essence and features of foreign trade, its structure, and methods of regulation.

The state of foreign trade of Ukraine at the current stage is characterized, the international food trade market is evaluated, the export and import of ready-made food products to Ukraine from 2014 to 2023 is analyzed.

Ways to improve Ukraine's foreign trade in food products are substantiated.

Keywords: foreign trade, export, import, world market of food products, ready-made food products, free trade zone.